

شبه‌علم؛ از پیش‌بینی زلزله تا پیشگویی درباره جام جهانی

طی یک‌ماه اخیر با مطرح شدن پیشگویی برخی حیوانات مانند هشت‌پا، دلفین، لاک‌پشت و مار در باره نتایج مسابقات جام جهانی، بار دیگر موضوع شبه‌علم یا خرافات مورد توجه محافل ترویج علم قرار گرفته است ...

طی یک‌ماه اخیر با مطرح شدن پیشگویی برخی حیوانات مانند هشت‌پا، دلفین، لاک‌پشت و مار در باره نتایج مسابقات جام جهانی، بار دیگر موضوع شبه‌علم یا خرافات مورد توجه محافل ترویج علم قرار گرفته است .

چندی پیش نیز خبرهایی در باره پیش‌بینی زلزله در تهران، به موضوع روز رسانه‌ها تبدیل شد. اما به واقع شبه‌علم چیست؟ چرا مردم به شبه‌علم علاقه نشان می‌دهند؟ منطق حاکم بر شبه‌علم چیست؟

رقابت‌های جام جهانی فوتبال، طی یک‌ماه اخیر سرخط اخبار بسیاری از رسانه‌های خبری دنیا بود. رسانه‌های تصویری و مکتوب داخلی و خارجی در کنار انعکاس پر آب و تاب اخبار بازی‌های فوتبال، پیش‌بینی نتایج این رقابت‌ها از سوی یک هشت‌پا در آلمان را دنبال می‌کردند؛

هشت‌پایی که پس از پیش‌بینی نتایج بازی‌های تیم ملی فوتبال آلمان، نتایج فینال این رقابت‌ها با حضور اسپانیا و هلند را هم پیش‌بینی کرده بود! دامنه خبرسازی‌ها پیرامون این هشت‌پای پیشگو چنان بالا گرفته که نخست‌وزیر اسپانیا پس از پیشگویی خوشایند حیوان که به‌طور زنده از تلویزیون اسپانیا پخش شد، به شوخی گفت: «#171؛ باید از این جانور پیشگو مراقبت ویژه‌ای به عمل آید. فکر می‌کنم لازم باشد تیمی برای حمایت از این هشت‌پا به آلمان بفرستیم!»؛

در دانشنامه آزاد ویکی‌پدیا درباره شبه‌علم چنین آمده است: شبه‌علم یا دانش‌نما به آزمایش‌ها، نظریه‌ها یا باورهای گفته می‌شود که ادعای علم بودن دارند ولی با روش‌های علمی به اثبات نرسیده‌اند؛ از این جمله‌اند: ظهور بشقاب پرنده‌ها، طالع‌بینی، کف‌بینی، فال قهوه، ستاره‌بینی و انرژی‌درمانی این مطالب، خوراک نوشتاری بسیاری از مطبوعات عامه‌پسند موسوم به مجلات زرد را تشکیل می‌دهند.

معمولاً توسط مراجع علمی وقتی صرف بررسی این قبیل موضوعات نمی‌شود چون که میزان ادعاها خارج از توان بررسی دانش‌پژوهان است و با رد هر ادعا، ادعای دیگری سر بر می‌آورد. یکی از اهداف رشته فلسفه علم تشخیص نظریات و روش‌های علمی از روش‌های غیرعلمی است.

برای مثال برخی از نظریه‌پردازان حوزه فلسفه علم مانند کارل پوپر اعتقاد دارند که یکی از معیارهای تمیز علم از شبه‌علم ابطال‌پذیری ادعاهای مطرح‌شده است. گزاره‌های شبه‌علم معمولاً ابطال‌ناپذیر هستند، درحالی‌که ادعاهای علمی ابطال‌پذیرند.

دکتر مهدی زارع، معاون پژوهشی پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله به ایسنا، می‌گوید: هر جا که مسئله مهمی در میان باشد، پیچیدگی در کار باشد، مردمان از روند کار سردرنیاورند و داده‌های کافی در اختیار همه نباشد، چه کاری راحت‌تر از فرار از روش علمی، دوری از تفکر، تعقل و استدلال و اجتناب از فشار آوردن به مغز وجود دارد؟

بسیاری به دنبال پیش‌بینی غیرعلمی- به‌صورت فال بینی - می‌روند؛ خیال همگان هم راحت است که این نوع روش‌ها ظاهری از دانایی یا علم در خود دارند ولی هیچ کس، هیچ روزی نخواهد توانست مراحل و متدلوژی این نوع پیش‌بینی را پیدا کرده و تبیین کند و این هنگامی است که از علم و روش علمی دوری جسته‌ایم.

زارع با اشاره به شباهت‌های این موضوع به استفاده از شبه‌علم در پیشگویی زلزله می‌افزاید: آنجا هم همین اهمیت موضوع، پیچیدگی، نبود داده کافی و پناه بردن هر از گاه به شبه‌علم وجود دارد. هر از گاهی مردمان در حل معضلات خویش به روش‌های پنهان و ظاهراً علمی ولی سهل‌الوصول و در ظاهر رازآلود و سری پناه می‌برند.

همچنان شبه‌علم جذاب است و این مسئله چالش بزرگ پیش روی دانشگران در دنیای امروز و سده بیست و یکم را نشان می‌دهد. راه درازی برای غلبه بر شبه‌علم در تمام جهان وجود دارد و متأسفانه بی‌خردی و تمایل به رها شدن از تفکر و روش علمی هنوز در دنیا بسیار قوی است و همزمان میدان دادن به رمالان، فالگیران و جادوگران و شبه‌دانشگران ادامه دارد.

دکتر حسن‌زاده، مدیرگروه ترویج علم مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور هم می‌گوید: این موضوع، علمی و حتی شبه‌علم نیز نیست، بحثی برای سرگرمی است. در کشورهای غربی، مردم از هر چیزی برای شاد بودن و سرگرمی استفاده می‌کنند و استفاده از این هشت‌پا برای پیشگویی نتایج بازی‌های تیم‌های ملی 2 کشور هم فقط یک موضوع سرگرمی است.

وی می‌افزاید: برای مثال گفته می‌شود برخی از حیوانات مانند کلاغ و موش امواج زلزله را زودتر از انسان دریافت می‌کنند که این بحث، فیزیکی و قابل آزمایش است و در عالم واقع برخی حیوانات امواج مخصوصی که حس انسان توانایی درک آنها را ندارد، دریافت می‌کنند و این توانمندی طبیعی آنهاست.